

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
імені Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

Кафедра права, філософії та політології

ФІЛОСОФІЯ ГІДНОСТІ

**Навчально-методичний комплекс для
студентів магістратури**

**Упорядник: кандидат політичних наук,
доцент Костирєв А. Г.**

ЧЕРНІГІВ – 2019

УДК 130.3

Т.36

*Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри права,
філософії та політології.*

Протокол №1 від 30.08.2019р.

Рецензенти:

Герасімова Е. М., доктор філософських наук,
професор;

Співак В. В., доктор філософських наук, професор.

Філософія гідності: Навчально-методичний комплекс
дисципліни. / Уклад. Костирев А. Г. – Чернігів: ВЦ
«Графіка», 2019. – 41 с.

У навчально-методичному комплексі викладено навчально-методичні матеріали, необхідні для вивчення дисципліни «Філософія гідності» студентами-магістрантами спеціальності 033 «філософія». Навчально-методичний комплекс складається із вступної пояснювальної записки, опису мети і завдань курсу, вимог до знань та вмінь, критеріїв і шкали оцінювання результатів навчання, опису вмісту і логічної побудови курсу, навчально-тематичного плану, навчальної програми дисципліни і планів семінарських занять. Даються рекомендації щодо самостійного вивчення дисципліни, тематика контрольних робіт, питання для заліку, список рекомендованої основної та допоміжної літератури.

УДК 130.3

Т.36

© А. Г. Костирев, 2019

© ВЦ «Графіка», 2019

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка	4
2. Мета і завдання дисципліни	6
3. Вимоги до знань і вмінь студентів, критерії та шкала оцінювання результатів навчання	7
4. Вміст і логічна побудова курсу	12
5. Навчально-тематичний план	15
6. Навчальна програма дисципліни	17
7. Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи	21
8. Плани семінарів	23
9. Тематика контрольних робіт	34
10. Питання до заліку.....	33
11. Рекомендована література	35

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальний курс «Філософія гідності» є вінцем опанування студентами магістратури комплексу філософських і соціально-гуманітарних дисциплін. Проблема гідності людини завжди знаходилась у центрі уваги філософів. Нині вона гостро актуалізується, що пов'язано із кардинальними змінами сучасного соціуму взагалі та українського зокрема. Гідність відображає уявлення про цінність особистості, відношення людини до самої себе і суспільства до індивіда. Категорія гідності утверджує принципову цінність індивіда як людини взагалі, як представника людства, визначаючи моральний еталон його самооцінки. Водночас усвідомлення власної гідності є формою самоконтролю та самооцінки особистості на чому ґрунтується вимогливість індивіда до самого себе. Ось чому розуміння філософської сутності людської гідності є необхідним для тих, хто прагне успішно реалізувати себе у будь-якій галузі соціальної сфери, особливо на та педагогічній ниві.

Філософія гідності як дисципліна виконує цілий ряд цілий ряд освітніх функцій – світоглядну, пізнавальну, аксіологічну, праксеологічну, які поглиблюють екзистенціальні основи філософської свідомості магістрантів, формують гуманістичний вектор спрямованості мислення, сприяють підвищенню рівня їхньої освіченості і професійної кваліфікації. При цьому специфіка предметного поля даної дисципліни передбачає необхідність охоплення широкого комплексу знань у різноманітних соціогуманітарних сферах та визначає особливе значення ціннісного підходу до розгляду запропонованої тематики.

Даний навчально-методичний комплекс допоможе студентам-магістрантам саме таким чином організувати свою роботу з вивчення фундаментальних положень філософії

гідності, аналізу основних філософських концепцій, а також усвідомлення методологічних основ формування та стимулювання почуття власної гідності особи в управлінській та педагогічній діяльності.

Основна ідея навчально-методичного комплексу полягає у сприянні розкриттю індивідуального творчого пізнавального потенціалу кожного студента у процесі його поступового сходження до розуміння сутності людської гідності як найвищої цінності і рушія самореалізації кожного індивіда та суспільства у цілому і формування на цій основі навичок критичного мислення по відношенню до тих проєктів, які культивуються у масовій свідомості, а також здійснюються у соціальних, економічних, політичних, правових і педагогічних практиках.

Відповідно до цього, у комплексі визначена мета і основні завдання, тематичний план дисципліни, програма її викладання, тематика лекції і плани семінарів, поради щодо організації самостійної роботи, теми контрольних робіт, питання до заліку, а також складений список рекомендованої літератури.

Навчально-методичний комплекс включає сім тем і побудований відповідно до місця та значення дисципліни у структурно-логічній схемі, яка визначена освітньо-професійною програмою підготовки магістрів по спеціальності «філософія». Комплекс передбачає попереднє вивчення студентами таких дисциплін як філософія, етика, соціологія, психологія, педагогіка, основи правознавства (конституційне і міжнародне право).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія гідності» є формування у студентів розуміння найважливіших концептуальних і методологічних підходів до тлумачення гідності як ціннісної основи етики, політики, права та педагогіки.

Основні завдання вивчення дисципліни «Філософії гідності» полягають в:

- аналізі онтологічних, аксіологічних, антропологічних вимірів людської гідності як філософської категорії;
- вивченні філософських джерел, які формують основні концептуальні підходи до розуміння людської гідності;
- творчому осмисленні та оцінці суспільно-значущих принципів гідності;
- засвоєнні методів формування відчуття власної гідності та поваги до гідності інших у педагогічній практиці;
- ознайомленні з основними міжнародними і національними правовими актами, в яких нормативно закріплені положення щодо гарантій реалізації та захисту гідності кожної людини.

ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ І УМІНЬ СТУДЕНТІВ, ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Філософія гідності» студенти повинні

знати:

- основні філософські концепції людської гідності;
- генеалогію філософії гідності;
- онтологічні засади та аксіологічний вміст поняття «людська гідність»;

вміти:

- оцінювати власну поведінку та поведінку інших осіб як реалізацію цінності людської гідності;
- аналізувати соціальні процеси з позицій їхньої відповідності філософсько-правовим принципам гідності кожної людини;
- розробляти власні рекомендації щодо імплементації цінностей та принципів людської гідності у педагогічний процес.

Програмні компетентності

Загальні (універсальні):

Логічність. Вміння формулювати мету і визначати необхідні для її досягнення послідовні завдання, використовувати для їх вирішення та формулювання обґрунтованого висновку актуальну інформацію та ефективну методологію. Володіння системними філософськими підходами до наукового аналізу соціальних явищ, комплексним, історичним, компаративістським, структурно-функціональним методами дослідження, загальнонауковими та спеціальними методами прогнозування. Здатність до з'ясування причинно-

наслідкових зв'язків у соціальних процесах. Здатність проводити цільовий контент- та компаративістський аналіз інформації з різних джерел, робити смислові узагальнення та висновки в певній логічній системі і формування на цьому ґрунті особистого філософського світогляду. Знання стандартів, необхідних для наукового дослідження і публікування, включаючи критичну обізнаність та інтелектуальну чесність.

Креативність. Здатність генерувати оригінальні філософсько-теоретичні та практично спрямовані ідеї, шукати та віднаходити нестандартні шляхи їхньої реалізації. Вміти виділяти сутність проблеми і розробляти власні пропозиції щодо її розв'язання. Готовність творчо підходити до вирішення поставлених завдань. Несприйняття можливості використання плагіату.

Критичність. Здатність застосовувати навички критичного мислення для оцінки потоків наукової та публіцистичної інформації. Медіаграмотність та вміння відрізняти суб'єктивні, спонтанні, фальсифіковані складові філософських суджень та фейкові повідомлення від неупереджених, правдивих і аргументованих. Вправність у використанні останніх у власному дослідженні. Схильність до самоперевірки отриманих результатів. Готовність знайти і визнати помилки у власній концепції (точці зору). Відкритість, здатність сприймати та враховувати зауваження, оптимізувати власну позицію в процесі дискусії.

Комунікабельність. Вміння визначити мету і базові цінності, довкола яких розгортатиметься комунікаційний процес. Здатність визначити найбільш ефективний стиль комунікації та сформулювати основні дефініції. Дотримуватись визначеного порядком денним напрямку дискусії. Увага і філософська толерантність до іншої/інакшої думки, здатність аналізувати її зміст та структуру в процесі спілкування та

адекватно на неї реагувати. Налаштованість на діалог, залучення до власних міркувань висловлених слухних ідей опонентів. Навички ефективного використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у спілкуванні.

Грамотність. Використання відповідної термінології та форм вираження дисципліни в усній та письмовій формах рідною чи іноземною мовами. Навички написання аналітичних та публіцистичних філософських і гуманітарних текстів з дотриманням стандартів їх академічного оформлення. Здатність використовувати усно/письмово державну мову у всіх сферах суспільного життя. Здатність розуміти іншомовні професійні тексти, використовувати іноземну мову для апробації наукових результатів в усній та письмовій формах та для спілкування в міжнародному загальному, науковому і професійному середовищі.

Спеціальні (фахові):

- Усвідомлення характерних особливостей у філософських поглядах на людську гідність мислителів різних періодів розвитку філософської думки та вміння творчо підходити до їх інтерпретації у науковому дискурсі.
- Розуміння онтологічних, аксіологічних, антропологічних, праксеологічних основ філософської категорії «людська гідність», та здатність використовувати їх для обґрунтування власної світоглядної позиції.
- Компетентність в оцінці реальних соціальних процесів і діяльності соціальних акторів з точки зору принципів людської гідності, оптимального співвідношення індивідуальної свободи і суспільного блага.
- Компетентність у критичному аналізі педагогічних практик на предмет їхньої ефективності у реалізації цінностей людської гідності, здатність запропонувати власні методи для

мотивації самореалізації особистості та орієнтації її до вищих цінностей.

- Знання міжнародних і національних правових актів, у яких закріплені норми, що трактують людську гідність як основу прав людини і покликані її забезпечувати, володіння базовими підходами використання цих норм для захисту власної гідності та гідності інших суб'єктів.

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни.

Мінімальний пороговий рівень оцінки визначається здатністю студента представити аналіз джерел філософської категорії людської гідності, окреслити онтологічні основи та охарактеризувати ціннісний зміст поняття «гідність», продемонструвати рефлексію аксіологічних пріоритетів та нормативних принципів людської гідності у філософсько-політичних, філософсько-педагогічних та філософсько-правових аспектах соціального буття.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90 – 100	A	зараховано
83 – 89	B	
75 – 82	C	
68 – 74	D	
60 – 67	E	
35 – 59	F _x	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Основні бали до підсумкової оцінки нараховуються наступним чином:

- за роботу на лекційних заняттях по кожній темі – 4 бали (2 бали за годину);
- самостійна робота по кожній темі оцінюється за якістю відповідей та активністю на семінарських заняттях – до 10 балів;
- науково-теоретичний рівень та творчий потенціал студента оцінюється за якістю представленої контрольної роботи – до 12 балів;
- усна відповідь на питання заліку оцінюється – до 10 балів (до 5 балів за кожне питання).

Крім того додаткові бали можуть бути нараховані за участь у конференціях, круглих столах та інших науково-практичних заходах.

ВМІСТ І ЛОГІЧНА ПОБУДОВА КУРСУ

Навчально-методичний комплекс включає в себе всі основні теми курсу «Філософія гідності», викладені в стислій формі.

Зміст дисципліни розкривається у трьох модулях:

1. Теоретико-методологічні основи філософії гідності.
2. Праксеологічні аспекти філософії гідності.

Означені змістовні модулі утворюють логічно структуровану побудову, в основу якої покладені історично генеровані фундаментальні філософські парадигми, що формують теоретико-методологічні підходи і проблематику філософії гідності, котрі, у свою чергу, визначають спрямування і зміст існуючих соціальних, політичних, правових і педагогічних практик.

Комплекс передбачає послідовне ознайомлення студентів з історією становлення та основними течіями філософії гідності, розгляд її онтологічних основ та аксіологічної проблематики, а також представлення аналізу соціально-діяльнісних і філософсько-педагогічних аспектів людської гідності та ознайомлення з фундаментальними правовими актами, які покликані її захищати.

У першому змістовному модулі здійснюється всебічний розгляд категорії «людська гідність» у філософсько-теоретичному та історичному аспектах.

Перша тема присвячена демонстрації місця категорії гідності у філософії людини, аналізу основних деонтичних концепцій людської гідності, характеристиці її перфекціоністського і нормативного значень.

У другій темі показані особливості тлумачення людської гідності у працях античних і ранньохристиянських мислителів, окреслені визначні риси філософських поглядів на сутність

гідності людини представників Відродження і Просвітництва, висвітлені найважливіші методологічні положення до розуміння людської гідності у філософії Нового часу, проаналізований марксистський погляд на підстави людської гідності та представлене розуміння людської гідності в українському кардіоцентризмі та російській філософії «срібного століття», а також охарактеризовані сучасні філософські концепції людської гідності.

Третя тема присвячена вивченню джерел і онтологічних підстав людської гідності та визначенню особливостей її об'єктивно-суб'єктивного характеру.

У четвертій темі подається загальний аналіз аксіологічної проблематики філософії гідності. Гідність як багатоаспектна цінність розглядається у контексті питання взаємовідношення свободи та моральної відповідальності.

Осягнення змісту чотирьох тем першого змістовного модулю, у якому визначаються предмет, онтологічний вміст і аксіологічна проблематика сучасної дисципліни «філософія гідності», а також показані етапи її розвитку, дає змогу перейти до опанування тематикою другого змістовного модулю, який націлений на висвітлення питань використання філософського розуміння людської гідності у діяльній сфері буття.

П'ята тема присвячена розгляду людської гідності як властивості або як сприйняття, що виникають у відносинах між соціальними суб'єктами, в ній піддаються аналізу індивідуалістична та колективістська концепції гідності, представлена характеристика горизонтальних і вертикальних відношень гідності, а також даються визначення людської гідності як регулюючої ідеї справедливості; як інтегруючого чинника етики, політики і права; як основи демократії та як ціннісного орієнтиру сучасного українського суспільства.

У шостій темі вивчається почуття гідності як чинника послідовного й цілісного формування морального світу індивіда, окреслені сутнісні риси гідної самореалізації людини, а також висвітлені проблеми виховання гідності та особливості врахування її ціннісних аспектів у педагогічній практиці.

У сьомій темі людська гідність розглядається скрізь призму філософсько-правової проблематики, аналізуються функції людської гідності у праві, показано, яким чином здійснюється закріплення ідеї людської гідності та гарантується її захист у міжнародних і національних нормативно правових актах.

Структура кожного змістовного модуля складається з трьох блоків – лекційного блоку, блоку самостійної роботи та практичного блоку. Ці блоки націлені на забезпечення опанування тематикою дисципліни не тільки як результату «пасивної» роботи «на прийом» під час прослуховування лекцій та прочитання рекомендованої літератури у процесі самостійної роботи, але й «активної» творчої діяльності «на віддачу», яка полягає у активному обговоренні питань семінарів, підготовці контрольної роботи по тематиці курсу та відповіді на підсумковому заліку.

Залік, водночас, є формою підсумкового контролю успішності навчання.

НАВЧАЛЬНО–ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви тем	Кількість годин								
	денна форма				заочна форма				
	Разом	у тому числі			Разом	у тому числі			
		лек	сем	срс		лек	сем	срс	
1	2	3	4	5	6	7	7	9	
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи філософії гідності.									
Тема 1. Людська гідність як філософська категорія	8	2		6	14	2	2	10	
Тема 2. Генеалогія філософської концепції людської гідності	14	2	2	10	14	2		12	
Тема 3. Онтологія людської гідності	6	2		4	6			6	
Тема 4. Аксіологічна проблематика людської гідності	14	2	2	10	8			8	
Разом за змістовим модулем 1	42	8	4	30	42	4	4	36	

Змістовий модуль 2. Праксеологічні аспекти філософії гідності

Тема 7. Соціально-діяльнісні аспекти людської гідності	19	2	2	15	19			19
Тема 8. Людська гідність: філософсько-педагогічні аспекти	20	2	2	16	20	2	2	16
Тема 9. Філософсько-правові аспекти категорії «людська гідність»	19	2	2	15	19			19
Разом за змістовим модулем 2	48	6	6	36	48	2	2	44
Усього годин	90	14	10	66	90	6	6	78

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Теоретико-методологічні основи філософії гідності

Тема 1. Людська гідність як філософська категорія.

Філософська концепція людини. Філософія людини як шлях гуманізму та гідності. Космологічні, антропологічні та політичні аспекти поняття «людська гідність». Гідність як ознака вищості людського роду. Гідність як продукт вільного розуму. Гідність як основа прав людини. Поняття «гідність людини» та «людська гідність». Дві різні деонтичні концепції людської гідності: з одного боку, – зобов'язання, засновані на чеснотах, з іншого, – права та принципи, засновані на справедливості. Перфекціоністське значення: гідність як добро (Бойлан, Нуссбаум, Клаассен). Нормативне значення категорії: людська гідність як статус, що наділяє людей набором обов'язків і прав. (Хабермас, Уалдрон, Дан-Кохен), людська гідність як цінність, котру потрібно підтримувати або просувати (Розен. Салмазі), людська гідність як принцип, що встановлює фундамент дії (Гевірт 1992 року, Дювель). Метаантропологічний потенціалізм (Хамітов).

Тема 2. Генеалогія філософської концепції людської гідності. Осмислення людської гідності античними філософами (Сократ. Платон. Аристотель. Епіктет). Людська гідність у конфуціанській, старозавітній біблійній, ісламській та індуїстській традиціях. Євангеліє як основа європейського гуманізму. Тлумачення людської гідності християнськими мислителями (Фома Аквінський, Е. Роттердамський). Переосмислення людської гідності в епоху Відродження і Просвітництва (Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. – Л. Монтеск'є, Ж. –Ж. Руссо, Вольтер). Трактатування людської гідності у класичній філософії Нового часу (І. Кант, Г. Гегель.

Б. Паскаль). Марксистський погляд на підстави людської гідності. Розуміння людської гідності в українському кардіоцентризмі (Г. Сковорода, П. Юркевич) та російській філософії «срібного століття» (Б. Чичерін, М. Бердяєв, О. Ільїн, П. Флоренський, В. Солов'єв, С. Франк). Соціально-політичні аспекти людської гідності у працях М. Вебера, Е. Дюркгейма, Е. Фромма, Х. Арндт. Сучасні філософські концепції людської гідності (Ю. Хабермас, Дж. Донеллі, Р. Клаасен, М. Дювель, К. Менке).

Тема 3. Онтологія людської гідності. Буттєвість гідності. «Що» і «хто» людської гідності. Джерела людської гідності. Проблема притаманної або набутої гідності. Точка відліку людинотворчості. Онтологічні підстави людської гідності за Д. Федорікою: гідність як вищість, гідність як особовість, гідність як трансценденція, гідність як довершеність, гідність як краса, гідність, притаманна «ролі» (або функції, яку виконує особа). Об'єктивно-суб'єктивний характер гідності. Самоцінність людини. Проблема свідка.

Тема 4. Аксиологічна проблематика людської гідності. Гідність як багатоаспектна цінність. Моральна гідність. Гідність як один із найскладніших особистісних елементів моральної свідомості. Проблема релятивізму гідності. Питання взаємин свободи та людської гідності. Кореляція з поняттями автономії, індивідуальності і свободи волі. Різниця між повноваженнями і обмеженням. Ідеї про «негативну» та «позитивну» свободу (А. Велмар). Проблема моральної відповідальності. Інтерсуб'єктивний характер свободи. Категоричний імператив І. Канта як детермінанта гідності. «Гідність» в різних прикладних етичних практиках. Культура гідності та культура корисності.

Модуль 2. Праксеологічні аспекти філософії гідності

Тема 5. Соціально-діяльнісні аспекти людської гідності. Людська гідність як властивість або як сприйняття, що виникає у відносинах через визнання або повагу. Обов'язки гідності, які звертаються до його носію, і обов'язки гідності, які звертаються до інших. Повага до людської гідності іншого як основа гуманізму. Рівність як умова гідності. Гідність як обов'язок перед суспільством. Індивідуалістична та колективістська концепції гідності. Індивідуальна, групова і національна гідність. Суспільна гідність як фактор єднання. Переродження гідності у фактор поділів та конфліктів. Гідність і справедливість (Р. Роллз). Людська гідність як регулююча ідея, пов'язана з глобальною, соціальною та процедурною справедливістю. Гідність як інтегруючий чинник етики, політики і права. Горизонтальні відношення гідності: людина – людина. Вертикальні відношення гідності: людина – держава. Людська гідність як основа демократії. Гідність як ціннісний орієнтир сучасного українського суспільства. Гідна самореалізація людини як спосіб реалізації України як цивілізаційного проекту і критерій його продуктивності.

Тема 6. Людська гідність: філософсько-педагогічні аспекти. Почуття гідності як чинник послідовного й цілісного формування морального світу індивіда. Гідність як динамічна властивість людини. Свідомість і почуття власної гідності як джерела моральної активності особистості. Сутнісні риси гідної самореалізації людини. Усвідомлення власної гідності як форма самоконтролю та самооцінки особистості. Ціннісна комунікація як умова формування гідності людської особистості. Виховання гідності (В. Сухомлинський, В. Олександрович). Проблема формування у свідомості молодого покоління ціннісно-нормативних структур, які утверджують повагу до гідності особистості.

Тема 7. Філософсько-правові аспекти категорії «людська гідність». Гідність як точка відліку природного права. Функції людської гідності у праві: свобода, рівність, солідарність. Інтерстиційна концепція. Людська гідність як універсальність (приписування кожній людині), невід'ємність (це не обумовлене значення статусу людини), безумовність (властивість, яке не потребує виконання або обслуговування) і перевага (пріоритет у нормативних суперечках). Протиріччя між людською гідністю, що діє як конкретна норма і більш загальним принципом права. Правовий захист людської гідності: філософсько-антропологічна основа і морально-правові стандарти. Система міжнародних механізмів захисту прав людини. Закріплення ідеї людської гідності у Конституції та інших нормативно-правових актах України.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІНОЇ РОБОТИ

Опанування курсом «Філософія гідності» передбачає формування у магістрантів критичного мислення та здатності аргументовано відстоювати власні ціннісні орієнтири. Ці здібності мають ґрунтуватися на глибокому усвідомленні філософського фундаменту категорії «людська гідність», компаративістському аналізі найбільш авторитетних концепцій гідності людини, а також на вмінні творчо екстраполювати морально-етичні аспекти філософії гідності у соціально-політичну, правову і педагогічну практику. Тому саме самостійна робота є найважливішим блоком запропонованого курсу.

Самостійну роботу слід починати з усвідомлення логіки курсу. Другим етапом є послідовне відповідно до цієї логіки ознайомлення з переліком рекомендованих основних і допоміжних джерел та тематичних кластерів, що містяться у плані кожного семінару, починаючи з включених до переліку навчальних посібників та онлайн джерел. Студент може розширити запропонований перелік за рахунок джерел, які він самостійно відшукає в Інтернеті.

Наступний етап передбачає прочитання, критичний аналіз та творче осмислення текстів. При розгляді теоретичного базису варто акцентувати увагу на ключових положеннях, що мають відношення до розуміння людської гідності як філософської категорії. Аналіз різноманітних філософських концепцій передбачає порівняння опіній різних авторів для утворення власної точки зору щодо проблематики людської гідності як цінності та принципу. Вивчаючи праксеологічні аспекти філософії гідності, треба спробувати застосувати запропонований аксіологічний інструментарій для оцінки

реальних або змодельованих життєвих ситуацій та етичних колізій у соціальній, зокрема педагогічній, практиці.

Вироблені під час самостійної роботи теоретичні, аналітичні та оціночні судження, а також приклади з практики студент озвучує під час відповідей на питання, запропоновані у планах семінарів, та дискусій довкола них.

Самостійне вивчення курсу вінчає написання контрольної роботи. Тему контрольної роботи обирає із запропонованого списку або формулює самостійно. Контрольна робота повинна мати авторський творчий характер, але для дотримання стрункості у подачі авторської ідеї рекомендується, щоб матеріал мав наступні структурні елементи: 1) вступ, у якому формулюється проблема та обґрунтовується її актуальність; 2) виклад основного матеріалу, у якому подаються посилання на думки авторитетних вчених, здійснюється їх порівняння та обґрунтовується власне ставлення автора до означеного питання та можливі практичні рекомендації; 3) висновок, у якому підсумовується точка зору автора; 4) список використаних джерел (10-12), оформлений за ДСТУ 8302:2015 та відповідно до наказу МОН № 40 від 12.01.2017 р. за ДСТУ 8302:2015 та відповідно до наказу МОН № 40 від 12.01.2017 р. Обсяг роботи – до 25 000 знаків. Робота готується та надсилається викладачеві в електронній формі. **У разі виявлення ознак плагіату робота не зараховується!**

ПЛАНІ СЕМІНАРІВ

Семинар 1. Онтологічні та аксіологічні виміри філософської категорії «людська гідність»

1. Базові деонтичні концепції людської гідності.
2. Перфекціоністське та нормативне значення категорії «людська гідність».
3. Проблема притаманної або набутої гідності.
4. Об'єктивно-суб'єктивний характер гідності.
5. Гідність як моральна свідомість та моральне відношення.
6. Співвідношення гідності з поняттями автономії, індивідуальності та свободи волі.
7. Категоричний імператив І. Канта як детермінанта гідності.

Література:

Боришевський М. Й., Яблонська Т. М. Гідність. *Енциклопедія сучасної України*. 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29481

Достоинство. *Философский словарь*. Москва: Палимпсест, Изд-во «Этерна», 2012. URL: https://philosophy_sponville.academic.ru/587/Достоинство.

Кадишева Л. Проблема вивчення «гідності» в міждисциплінарному аспекті. *Збір. наук. праць інституту психології Г.С. Костюка*. 2007. Т. IX, ч. 1. с. 36 - 45.

Кант И. *Основы метафизической нравственности*. Соч.: В 6 т. Т.4. Ч.1. Москва, 1965. 567 с.

Ковадло Г. П. Духовність і моральність: антропокультурні виміри філософії моралі. Київ, 2014. 332 с.

Кравченко П. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття. *Філософські обрії: наук.-теорет. часопис*. Полтава: ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2003. Вип. 9. С. 1–5. URL:

<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1984/1/KRAVCHN.pdf>

Малахов В.А. *Етика: Курс лекцій* (3-тє вид.). Київ, 2001. 436 с.

Словник української мови: в 11 т. /ФН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т.2. с. 65.

Тофтун М. *Сучасний словник з етики*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 336 с.

Федорика Д. Онтологічний та екзистенційний виміри людської гідності. *Досвід людської особи: нариси з філософської антропології*. Львів: Свічадо, 2000. С. 123–151.

Хамитов Н. Метаантропология. / Н. Хамитов, С. Крылова, Т. Розова и др. *Философская антропология: словарь*. 3-е издание, исправленное и дополненное. Киев: КНТ, 2016. С. 207.

Düwell M. Human dignity: concepts, discussions, philosophical perspectives. *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. 2014. Cambridge University Press. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511979033.004>.

Human Dignity. Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://www.iep.utm.edu/hum-dign/>

Семінар 2. Становлення та розвиток основних філософських концепцій людської гідності

1. Розуміння людської гідності античними філософами.
2. Тлумачення людської гідності християнськими мислителями.
3. Переосмислення людської гідності в епоху Відродження і Просвітництва.
4. Трактатування людської гідності у класичній філософії Нового часу.
5. Концепція людської гідності в українській «філософії серця».
6. Осмислення людської гідності російськими філософами «срібного століття».
7. Постмодерністські та соціал-конструктивістські концепції людської гідності.

Література:

Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с.

Бердяев Н. А. О назначении человека. Москва: Республика, 1993. 383 с.

Гегель Г. Философия права. Москва: Мысль, 1990. 524 с.

Гнатюк Я. С. Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2010. 184 с.

Ильин И. А. О сущности правосознания. Сочинения : в 2 т. Москва: Раппорт, 1993. Т. 1: Философия права. Нравственная философия. 1993. С. 73–300.

Кант И. *Критика чистого разума*. Москва: ЕКСМО, 2006. 735 с.

Кант И. *Основы метафизической нравственности*. Соч.: в 6 т. Т.4. Ч.1. Москва, 1965. 567 с.

Мироненко О. М. *Історія вчень про державу і право: навч. посіб.* / за ред. О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 456 с.

Новгородцев П. И. Право на достойное человеческое существование. *Русская философия собственности, XVIII–XX: сборник* [авт.-сост. К. Исупов, И. Савин]. Санкт-Петербург., 1993. С.185–191.

Петрушенко В. *Філософія: навч. посіб. для вузів*. 4-те вид., перероб. і доп. Львів : Новий Світ 2000, 2006. 503 с.

Платон. *Горгий*. / Пер. С.П. Маркиша. Собр. соч. в 3-х томах. Москва: «Мысль», 1968. Том 1. С. 447–527.

Платон. Государство / Пер. А.Н. Егунов. Собр. соч. в 3-х томах. Москва: «Мысль», 1971. Том 3. С. 327–354.

Плеханов Г.В. К вопросу о роли личности в истории. *Избранные философские произведения*. Москва, 1956. 372 с.

Соловьев В. С. Оправдание добра. *Русская философия собственности, XVIII–XX: сборник*. [авт.-сост. К. Исупов, И. Савин]. Санкт-Петербург, 1993. С.161–182.

Сюкияйнен Л. Р. Современные религиозные концепции прав человека: сопоставление теологического и юридического подходов. *Право*. 2012. № 3. С. 7–28. URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=338589> (дата доступа: 23.02.2018).

Флоренский П. А. Столп и утверждение истины. URL: http://azbyka.ru/vera_i_neverie/o_boge2/stolp-i-utverzhdenieistiny.shtm.

Фома Аквинський. О справедливості, вопрос 58. *Сумма теології*: в 12 т. / С. И. Еремеев: перевод, редакция, примечания. Киев: Ника-Центр, 2010. Т VIII. 432 с. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/konfessii/summa-teologii-tom-8/12>.

Фромм Е. *Втеча від свободи*. Москва: АСТ; Мінськ : Харвест, 2005. 306 с.

Фромм Е. *Мистецтво любити*. Москва: изд-во АСТ, 2009. 226 с.

Шелер М. *Философское мировоззрение*. Избранные произведения. Москва: Гнозис, 1994. 480 с.

Юркевич П. Д. Мир с ближним как условие христианского общежития. Мир с ближним как условие христианского общежития. (Труды Киевской Духовной Академии, 1860 г.) *Философские произведения*. Москва: Правда, 1990. 860 с.

Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению Слова Божия. *Философские произведения*. Москва: Правда, 1990. 860 с.

Habermas J. The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights. *Metaphilosophy*, 2010. 41(4), pp. 464–480.

Sensen O. Human dignity in historical perspective: The contemporary and traditional paradigms. *European Journal of Political Theory*. 2011. 10 (1), pp. 71–91.

Семінар 3. Гідність як обов'язок перед суспільством

1. Повага до людської гідності іншого як основа гуманізму.
2. Рівність як умова гідності.
3. Індивідуальна, групова і національна гідність.
4. Гідність і справедливість.
5. Людська гідність як основа демократії.
6. «Гідність» як ціннісний орієнтир сучасного українського суспільства.

Література:

Апель К.-О. Дискурс и відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної моралі. Київ: Дух і Літера, 2008. 430 с.

Артюшенко О. Гідність як цінність буття сучасного українського суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. Випуск 10, с. 7-11.

- Асмолов О. Г. Від культури корисності до культури гідності. *Новий Акрополь*. 2007. URL: <http://newacropolis.org.ua/articles/vid-kultury-korysnosti-do-kultury-hidnosti>
- Бауман З. Свобода. Москва, 2006. 132 с.
- Берлин И. Две концепции свободы. *Современный либерализм*. Москва, 1998. С. 19–43.
- Беррел М. «И Бог заплакал...» (Достоинство человека, прогресс, технология). *Человек*. 1991. №6. С. 12-24.
- Веллмер А. Модели свободы в современном мире. URL: <http://www.smolsoc.ru/index.php/home/2009-12-28-13-47-51/40-2010-08-30-12-17-02/1133-2011-02-10-02-03-27/>
- Єрмоленко А. М. Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства. Київ, 2016. 302 с.
- Йонас Г. Принцип відповідальності. Київ, 2001. 400 с.
- Кошечкина Т. Ю. Уважение к достоинству личности и толерантность как факторы оптимизации социального взаимодействия. *Человек: перестройка мышления и поведения*. Киев, 1991. 212 с.
- Кравченко П. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття. *Філософські обрії: наук.-теорет. часопис*. Полтава: ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2003. Вип. 9. С. 1–5. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1984/1/KRAVCH.pd>
f
- Култаева М. Демократія і філософія: політичний заповіт К.Ясперса і виклики сьогодення. *Філософська думка*. 2016. № 5. с. 94-103.
- Лях В. Соціальні, особистісні та екзистенційні виміри свободи. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ, 2004. № 44. с.1-14.
- Рідель М. Свобода та відповідальність. Два основних Поняття комунікативної етики. Першоджерела комунікативної філософії за ред. Л.Сітніченко. Київ, 1996. с. 68-84.

Ситніченко Л. Стратегії свободи в сучасній соціальній та практичній філософії. Свобода: сучасні виміри та альтернативи. Київ, 2004. 316 с.

Human Dignity. Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://www.iep.utm.edu/hum-dign/>

White M. D. Dignity. *Handbook of Economics and Ethics*. / Ed. by Jan Peil. New York-London, Edward Elgar Publishing. p. 85.

Семінар 4. Почуття гідності як чинник формування морального світу індивіда

1. Усвідомлення власної гідності як форма самоконтролю та самооцінки особистості.
2. Моральна свідомість як джерело соціальної активності особистості.
3. Ціннісна комунікація як чинник формування гідності людської особистості.
4. Виховання гідності як умова соціалізації особистості.
5. Гідність педагога та гідність вихованця.
6. Формування ціннісно-нормативних структур соціальної взаємодії в українському суспільстві.

Література:

Артюшенко О. Гідність як цінність буття сучасного українського суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. Випуск 10, с. 7-11.

Асмолов О. Г. Від культури корисності до культури гідності. *Новий Акрополь*. 2007. URL: <http://newacropolis.org.ua/articles/vid-kultury-korysnosti-do-kultury-hidnosti>

Апель К.-О. Дискурс и відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної моралі. Київ: Дух і Літера, 2008. 430 с.

Бердяев Н. Пути гуманизма. *Здравый смысл*. 1997. № 3. С. 64–71.

Ковадло Г. П. Духовність і моральність: антропокультурні виміри філософії моралі. Київ, 2014. 332 с.

Кошечкина Т. Ю. Уважение к достоинству личности и толерантность как факторы оптимизации социального

взаимодействия. *Человек: перестройка мышления и поведения*. Киев, 1991. 212 с.

Кравченко П. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття. *Філософські обрії: наук.-теорет. часопис*. Полтава: ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2003. Вип. 9. С. 1–5. URL:

<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1984/1/KRAVCH.pdf>

Крилова С. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз). Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. 344 с.

Рыбин В. А. Гуманизм как этическая категория Москва: Логос, 2004. 272 с.

Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.2. Київ: Рад. школа, 1976. 670 с.

Хамитов Н. *Философия: бытие, человек, мир. От метафизики к метаантропологии*. 3-е издание, исправленное и дополненное. Киев: КНТ, 2016. 268 с.

Шакуров Р. Виховання честі та гідності. Київ, 1966. 386 с.

Семінар 5. Людська гідність як антропологічна основа права

1. Гідність як точка відліку природного права.
2. Функції людської гідності у праві.
3. Захист гідності людини в універсальних правових документах ООН.
4. Людська гідність як основний принцип європейського права.
5. Гарантії гідності громадян у Конституції України та проблеми їхньої реалізації.

Література:

Гегель Г. Философия права. Москва: Мысль, 1990. 524 с.

Грищук О. В. Людська гідність у праві: філософський аспект. Львів. Львівський університет внутрішніх справ. 2007. 428 с.

Договор о Европейском Союзе. Маастрихт, 1992. 7 февр. (текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года).

Офіційний сайт Верховної Ради України URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

Загальна Декларація прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk.

Ильин И. А. О сущности правосознания. Сочинения : в 2 т. Москва: Раппорт, 1993. Т. 1: Философия права. Нравственная философия. 1993. С. 73–300.

Конституція України. Редакція від 21.02.2019, Підстава - 2680-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Максимов С. І. Правова антропологія: гуманістична природа права. *Філософія права*: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 657 с.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

Права человека: учеб. для вузов. / отв. редактор член-корр. РАН, доктор юридических наук Е. А. Лукашева]. Москва: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 573 с.

Рудинский Ф. М. *Наука прав человека и проблемы конституционного права: труды разных лет*. Москва: МИР, 2006. 1234 с.

Сюкияйнен Л. Р. Современные религиозные концепции прав человека: сопоставление теологического и юридического подходов. *Право*. 2012. № 3. С. 7–28. URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=338589>.

Чичерин Б. Н. Избранные труды. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургск. ун-та, 1997. 555 с.

Menke C. Human Dignity as the Right to Have Rights: Human Dignity in Hannah Arendt. *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge University Press, 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511979033.004>.

ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Філософія людини як шлях гуманізму та гідності.
2. Гідність як ознака вищості людського роду.
3. Гідність як продукт вільного розуму.
4. Гідність як основа прав людини.
5. Пошуки людини та тлумачення її гідності у роздумах Сократа, Платона і Аристотеля.
6. Гідність Діогена та гідність Олександра Македонського: принципи життєвого вибору.
7. Теоцентризм Середньовіччя та антропоцентризм Просвітництва у розумінні людської гідності: заперечення чи єдність.
8. Порівняльний аналіз трактування сутності людини та її гідності у Т. Гоббса та І. Канта.
9. Співвідношення західноєвропейського раціоналізму та духовності української філософії серця і російської філософії «срібного віку» в уявленнях про гідність людини.
10. Зміни в обґрунтуванні соціально-політичних аспектів людської гідності від К. Маркса і Ф. Енгельса до М. Вебера, Е. Фромма і Ю. Хабермаса.
11. Буттєвість гідності: «Що» і «хто» людської гідності.
12. Проблема притаманної або набутої гідності. Точка відліку людинотворчості.

13. Гідність як трансценденція: гідність як вищість, гідність як довершеність, гідність як краса.
14. Гідність як особовість і гідність соціальної ролі.
15. Проблема релятивізму гідності: автономія індивідуальності, свобода волі та моральна гідність.
16. Культура гідності та культура корисності: реалії суспільства масового споживання.
17. Індивідуалістична та колективістська концепції гідності.
18. Суспільна гідність як фактор єднання. Переродження гідності у чинник поділів та конфліктів.
19. Людська гідність як регулююча ідея справедливості.
20. Гідність як інтегруючий чинник етики, політики і права.
21. Людська гідність як основа демократії.
22. Гідність як ціннісний орієнтир сучасного українського суспільства.
23. Свідомість і почуття власної гідності як джерела моральної активності особистості.
24. Ціннісна комунікація як умова формування гідності людської особистості.
25. Проблема формування у свідомості молодого покоління ціннісно-нормативних структур, які утверджують повагу до гідності особистості.
26. Правовий захист людської гідності: філософсько-антропологічна основа і морально-правові стандарти.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Філософська концепція людини.
2. Космологічні аспекти поняття «людська гідність».
3. Антропологічні аспекти поняття «людська гідність».
4. Політичні аспекти поняття «людська гідність».
5. Перфекціоністське значення категорії «людська гідність».
6. Нормативне значення категорії «людська гідність».
7. Осмислення людської гідності античними філософами.
8. Тлумачення людської гідності християнськими мислителями.
9. Переосмислення людської гідності в епоху Відродження і Просвітництва.
10. Трагування людської гідності у класичній філософії Нового часу.
11. Марксистський погляд на підстави людської гідності.
12. Духовні аспекти людської гідності в українському кардіоцентризмі (та російській філософії «срібного століття»).
13. Екзистенціалістські філософські концепції людської гідності.
14. Джерела людської гідності.
15. Онтологічні підстави людської гідності.
16. Об'єктивно-суб'єктивний характер гідності.

17. Гідність як багатоаспектна цінність.
18. Питання взаємин свободи та людської гідності.
19. Категоричний імператив І. Канта як детермінанта гідності.
20. Повага до людської гідності іншого як основа гуманізму.
21. Рівність як умова гідності.
22. Гідність як обов'язок перед суспільством.
23. Горизонтальні відношення гідності: людина – людина.
24. Вертикальні відношення гідності: людина – держава.
25. Сутнісні риси гідної самореалізації людини.
26. Усвідомлення власної гідності як форма самоконтролю та самооцінки особистості.
27. Гідність як динамічна властивість людини. Виховання гідності.
28. Гідність як точка відліку природного права.
29. Функції категорії «людська гідність» у праві.
30. Людська гідність у праві як універсальність, безумовність і пріоритет.
31. Система міжнародних механізмів захисту прав людини.
32. Закріплення ідеї людської гідності у Конституції та інших нормативно-правових актах України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

Артюшенко О. Гідність як цінність буття сучасного українського суспільства. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. Випуск 10, с. 7-11.

Асмолов О. Г. Від культури корисності до культури гідності. *Новий Акрополь*. 2007. URL: <http://newacropolis.org.ua/articles/vid-kultury-korysnosti-do-kultury-hidnosti>

Бердяев Н. А. О назначении человека. Москва: Республика, 1993. 383 с.

Боришевський М. Й., Яблонська Т. М. Гідність. *Енциклопедія сучасної України*. 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29481

Веллмер А. Модели свободы в современном мире. URL: <http://www.smolsoc.ru/index.php/home/2009-12-28-13-47-51/40-2010-08-30-12-17-02/1133-2011-02-10-02-03-27/>

Грищук О. В. Людська гідність у праві: філософський аспект. Львів. Львівський університет внутрішніх справ. 2007. 428 с.

Достоинство. *Философский словарь*. Москва: Палимпсест, Изд-во «Этерна», 2012. URL: https://philosophy_sponville.academic.ru/587/Достоинство.

Загальна Декларація прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk.

Ильин И. А. О сущности правосознания. Сочинения : в 2 т. Москва: Раппорт, 1993. Т. 1: Философия права. Нравственная философия. 1993. С. 73–300.

Йонас Г. Принцип відповідальності. Київ, 2001. 400 с.

Кадишева Л. Проблема вивчення «гідності» в міждисциплінарному аспекті. *Збір. наук. праць інституту психології Г.С. Костюка*. 2007. Т. IX, ч. 1. с. 36 - 45.

Кант И. *Основы метафизической нравственности*. Соч.: В 6 т. Т.4. Ч.1. Москва, 1965. 567 с.

Ковадло Г. П. Духовність і моральність: антропокультурні виміри філософії моралі. Київ, 2014. 332 с.

Конституція України. Редакція від 21.02.2019, Підстава - 2680-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Кошечкина Т. Ю. Уважение к достоинству личности и толерантность как факторы оптимизации социального взаимодействия. *Человек: перестройка мышления и поведения*. Киев, 1991. 212 с.

Кравченко П. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття. *Філософські обрії: наук.-теорет. часопис*. Полтава: ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2003. Вип. 9. С. 1–5. URL:

<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1984/1/KRAVCCH.pdf>

Малахов В.А. *Етика: Курс лекцій* (3-тє вид.). Київ, 2001. 436 с.

Мироненко О. М. *Історія вчень про державу і право: навч. посіб.* / за ред. О. М. Мироненко, В. П. Горбатенко. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 456 с.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

Морозов В. Достоинство. *Философская Энциклопедия*. В 5 т. / Под ред. Ф. В. Константинова. Москва: Советская энциклопедия. 1960—1970. Т. 1. С. 98-100.

Петрушенко В. *Філософія: навч. посіб. для вузів*. 4-те вид., перероб. і доп. Львів : Новий Світ 2000, 2006. 503 с.

Права человека: учеб. для вузов. / отв. редактор член-корр. РАН, доктор юридических наук Е. А. Лукашева]. Москва: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 573 с.

Рідель М. Свобода та відповідальність. Два основних Поняття комунікативної етики. Першоджерела комунікативної філософії за ред. Л.Сітніченко. Київ, 1996. с. 68-84.

Ситніченко Л. Стратегії свободи в сучасній соціальній та практичній філософії. Свобода: сучасні виміри та альтернативи. Київ, 2004. 316 с.

Словник української мови: в 11 т. /ФН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т.2. с. 65.

Тофтул М. *Сучасний словник з етики*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 336 с.

Федорика Д. Онтологічний та екзистенційний виміри людської гідності. *Досвід людської особи: нариси з філософської антропології*. Львів: Свічадо, 2000. С. 123–151.

Хамитов Н. Метаантропология. / Н. Хамитов, С. Крылова, Т. Розова и др. *Философская антропология: словарь*. 3-е издание, исправленное и дополненное. Киев: КНТ, 2016. С. 207.

Хартия основных прав Европейского Союза. Ницца. 2000. 07 февр. *Офіційний сайт Верховної Ради України* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524 (дата звернення: 15.06.2018).

Шакуров Р. Виховання честі та гідності. Київ, 1966. 386 с.

Шелер М. *Философское мировоззрение*. Избранные произведения. Москва: Гнозис, 1994. 480 с.

Юркевич П. Д. Мир с ближним как условие христианского общежития. Мир с ближним как условие христианского общежития. (Труды Киевской Духовной Академии, 1860 г.) *Философские произведения*. Москва: Правда, 1990. 860 с.

Dignity. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Dignity>

Donnelly J. *Human Dignity and Human Rights*. 2009. URL: http://www.udhr60.ch/report/donnelly-HumanDignity_0609.pdf.

Düwell M. Human dignity: concepts, discussions, philosophical perspectives. *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. 2014. Cambridge University Press. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511979033.004>.

Human Dignity. Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://www.iep.utm.edu/hum-dign/>

Допоміжна:

Апель К.-О. Дискурс и відповідальність: проблема переходу до постконвенціональної моралі. Київ: Дух і Літера, 2008. 430 с.

Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с.

- Бауман З. Свобода. Москва, 2006. 132 с.
- Бердяев Н. Пути гуманизма. *Здравый смысл*. 1997. № 3. С. 64–71.
- Бердяев Н. Философия свободы. URL: <http://www.magister.msk.ru/library/philos/berdyaev/berdn001.htm>.
- Берлин И. Две концепции свободы. *Современный либерализм*. Москва, 1998. С. 19–43.
- Беррел М. «И Бог заплакал...» (Достоинство человека, прогресс, технология). *Человек*. 1991. №6. С. 12-24.
- Гегель Г. Философия права. Москва: Мысль, 1990. 524 с.
- Гнатюк Я. С. Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій: монографія. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2010. 184 с.
- Договор о Европейском Союзе. Маастрихт, 1992. 7 февр. (текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года). *Офіційний сайт Верховної Ради України* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
- Єрмоленко А. М. Соціальна відповідальність як основна цінність інституалізації сучасного суспільства. Київ, 2016. 302 с.
- Кант И. *Критика чистого розуму*. Москва: ЕКСМО, 2006. 735 с.
- Крилова С. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз). Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. 344 с.
- Култаєва М. Демократія і філософія: політичний заповіт К.Ясперса і виклики сьогодення. *Філософська думка*. 2016. № 5. с. 94-103.
- Лях В. Соціальні, особистісні та екзистенційні виміри свободи. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ, 2004. № 44. с.1-14.
- Максимов С. І. Правова антропологія: гуманістична природа права. *Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл.* / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 657 с.
- Маркс К. *Капітал*. т. 1. Москва: Политиздат, 1955. С. 85.

- Новгородцев П. И. Право на достойное человеческое существование. *Русская философия собственности, XVIII–XX: сборник* [авт.-сост. К. Исупов, И. Савин]. Санкт-Петербург., 1993. С.185–191.
- Платон. *Горгий*. / Пер. С.П. Маркиша. Собр. соч. в 3-х томах. Москва: «Мысль», 1968. Том 1. С. 447–527.
- Платон. Государство / Пер. А.Н. Егунов. Собр. соч. в 3-х томах. Москва: «Мысль», 1971. Том 3. С. 327–354.
- Плеханов Г.В. К вопросу о роли личности в истории. *Избранные философские произведения*. Москва, 1956. 372 с.
- Рудинский Ф. М. *Наука прав человека и проблемы конституционного права: труды разных лет*. Москва: МИР, 2006. 1234 с.
- Рыбин В. А. Гуманизм как этическая категория Москва: Логос, 2004. 272 с.
- Сен А. Развитие как свобода. Москва, 2004. 425 с.
- Сковорода Г. *Пізнай в собі людину*. Львів: Світ, 1995. 528 с.
- Соловьев В. С. Оправдание добра. *Русская философия собственности, XVIII–XX: сборник*. [авт.-сост. К. Исупов, И. Савин]. Санкт-Петербург, 1993. С.161–182.
- Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.2. Київ: Рад. школа, 1976. 670 с.
- Сюкияйнен Л. Р. Современные религиозные концепции прав человека: сопоставление теологического и юридического подходов. *Право*. 2012. № 3. С. 7–28. URL: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=338589>.
- Флоренский П. А. Столп и утверждение истины. URL: http://azbyka.ru/vera_i_neverie/o_boge2/stolp-i-utverzhdenieistiny.shtm.
- Фома Аквинский. О справедливости, вопрос 58. *Сумма теологии*: в 12 т. / С. И. Еремеев: перевод, редакция, примечания. Киев: Ника-Центр, 2010. Т VIII. 432 с. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/konfessii/summa-teologii-tom-8/12>.
- Фромм Е. *Втеча від свободи*. Москва: АСТ; Мінськ : Харвест, 2005. 306 с.
- Фромм Е. *Мистецтво любити*. Москва: изд-во АСТ, 2009. 226 с.

Хамитов Н. *Философия: бытие, человек, мир. От метафизики к метаантропологии*. 3-е издание, исправленное и дополненное. Киев: КНТ, 2016. 268 с.

Чичерин Б. Н. Избранные труды. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургск. ун-та, 1997. 555 с.

Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению Слова Божия. *Философские произведения*. Москва: Правда, 1990. 860 с.

Habermas J. The Concept of Human Dignity and the Realistic Utopia of Human Rights. *Metaphilosophy*, 2010. 41(4), pp. 464–480.

Menke C. Human Dignity as the Right to Have Rights: Human Dignity in Hannah Arendt. *The Cambridge Handbook of Human Dignity*. Cambridge University Press, 2014. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511979033.004>.

Sensen O. Human dignity in historical perspective: The contemporary and traditional paradigms. *European Journal of Political Theory*. 2011. 10 (1), pp. 71–91.

White M. D. Dignity. *Handbook of Economics and Ethics*. / Ed. by Jan Peil. New York-London, Edward Elgar Publishing. p. 85.

Науково-методичне видання

ФІЛОСОФІЯ ГІДНОСТІ

(Навчально-методичний комплекс)

Укладач: **Костирєв Андрій Геннадійович** - кандидат політичних наук, доцент.

Підп. До друку 10.09.2019. Формат 60x84/16.

Папір офс. Гарнітура NewtonС. Друк офс.

Ум. Друк. арк. 2,92. Обл.- вид. Арк. 2,01.

Тираж 50 прим. Замовлення 575/19.

ВЦ. «Графіка» м.Чернігів, вул. Садова, 7а.